

מבט על, גיליון 1115, 10 בדצמבר 2018

יחסי ארצות הברית - רוסיה והשלכותיהם לישראל

צבי מגן, אלדד שביט, ורה מיכלין-שפיר

המפגש המתוכנן בין נשיאי ארצות הברית ורוסיה בשולי פסגת מדינות ה-G-20 בוטל ברגע האחרון על ידי הנשיא דונלד טראמפ. ביטול המפגש המתוכנן בבואנוס איירס המחיש ביתר שאת את השפל שבה מצויה מערכת היחסים בין ארצות הברית לרוסיה, כאשר ברקע משבר מתמשך ביחסים ביניהן. משום שנמוך הסיכוי שבטווח הזמן הקרוב יעלה בידי ארצות הברית ורוסיה לגבש פתרונות למחלוקות ביניהן, על ישראל להיערך לאפשרות שמתיחות זו תשפיע על מרחב התמרון וחופש הפעולה שלה ביחס לאינטרסים שהיא מעוניינת לקדם, בדגש על ההתמודדות עם הנוכחות האיראנית בסוריה.

מפגש מתוכנן בין נשיאי ארצות הברית ורוסיה בשולי פסגת מדינות ה-G-20, שהתקיימה בבואנוס איירס (20 בנובמבר–1 בדצמבר) בוטל ברגע האחרון על ידי הנשיא דונלד טראמפ. זאת, על פי ההודעה הרשמית בעניין, בתגובה ל"תוקפנות מצד רוסיה בים אזור כלפי אוקראינה" – השתלטות כוחות חיל הים הרוסי על שלוש אניות צי אוקראיניות ליד מיצרי קרץ' בקרבת חצי האי קרים – שארעה מספר ימים קודם לכן. ההתנהלות האמריקאית הותירה את הרוסים מאוכזבים ונבוכים, ונראה שלביטול המפגש תהייה תרומה שלילית נוספת על יחסי שתי המדינות. עוד קודם לכן החליט הממשל האמריקאי לדחות למועד לא ידוע הזמנה לנשיא ולדימיר פוטין לבקר בווינגטון, להרחיב את הסנקציות המוטלות על מוסקבה ולהודיע על כוונתו לפרוש מהאמנה לפירוק נשק גרעיני לטווח בינוני (INF) שנחתמה עם ברית המועצות בשנת 1987.

ברקע ההתרחשויות האחרונות נמצא משבר מתמשך ביחסים בין ארצות הברית לרוסיה, שניכר מאז תחילת כהונתו של הנשיא טראמפ והכשל לפתח דו-שיח בין מנהיגי המדינות. מפגשים ביניהם, ובכלל זאת מפגש פסגה שנערך בהלסינקי ביולי 2018 ומפגשי צד נוספים, לא חוללו פריצת דרך. זאת, למרות רצונו של הנשיא טראמפ לשקם את היחסים עם רוסיה ולהדק את קשריו עם פוטין, ולמרות מאמציה של רוסיה, שנרשמו במהלך ארבע השנים האחרונות, לקיים שיח עם המערב וספציפית עם ארצות הברית, במטרה להקל את הלחצים המופעלים עליה, בפרט הסנקציות הכלכליות והבידוד הבינלאומי. נראה כי הנשיא פוטין התכוון לנצל את המפגש עם הנשיא טראמפ כדי לשוב ולנסות לקדם את סדר היום, שאמור היה להקל על רוסיה להתמודד עם מצוקותיה.

נוכח הסירוב המערבי לקיים עמה שיח משמעותי, רוסיה מצדה אף היא מפעילה לחצים שונים, כולל משברים יזומים. אלא שמהלכים אלה לא השיגו עד כה את התוצאות אליהן התכוונה מוסקבה. בכללם:

א. למרות הישגיה הצבאיים של רוסיה בלחימה בסוריה, רוסיה שוקעת בבוץ הסורי מכיוון שאינה מצליחה למנף את מעורבותה במלחמה לשיח מול המערב. זה למעלה משלוש שנים רוסיה חותרת

לתהליך מדיני מול המערב, אך להבנת מוסקבה, מהלכים מכוונים על ידי ארצות הברית עומדים בדרכה להשגת דיבידנד זה. בשנה האחרונה ניכרו מאמציה של רוסיה לקדם סיום ללחימה, אך לשם כך עליה להגיע להבנות עם ארצות הברית. ביולי השנה נדונו בהלסינקי, במפגש בין טראמפ לפוטין, הצעות מטעם רוסיה להרחקת הכוחות האיראניים מסוריה, אך לא גובשה הסכמה בהקשר זה.

ב. רוסיה יזמה משבר עם ישראל בעקבות הפלת מטוס הביון הרוסי ב- 17 בספטמבר 2018 בשמי סוריה על ידי ההגנה האווירית הסורית, והטילה עליה את האשמה לתקרית. נראה שתכליתו של משבר זה, שעדיין בעיצומו, לשנות את 'חוקי המשחק' מול ישראל בסוריה ולהיות מנוף לחץ על ארצות הברית לחדש את השיח עם מוסקבה. תוצאה זו טרם הושגה.

ג. מוסקבה ביקשה לנצל שוב את הכינוס שנערך בפריס בנובמבר 2018, לרגל מאה שנה לסיום מלחמת העולם הראשונה, להחייאת השיח עם ארצות הברית ולדיון בהסדרה בסוריה. ככל הנראה, במפגש קצר שהתקיים בין שני הנשיאים הועלתה הצעה רוסית להרחיק את הכוחות האיראניים מסוריה תמורת ביטול הסנקציות על איראן. עם זאת, ככל הידוע, הפגישה הקצרה לא הניבה סיכומים - למעט כוונה לדון בסוגיה בהרחבה בפסגת ה-G20 - בבואנוס איירס. יוזכר כי בפריס התקיימה גם פגישה קצרה בין פוטין לבין ראש הממשלה בנימין נתניהו, ובהזדמנות זו העלתה רוסיה את הצעתה זו (בכוונה שישראל תקדם את ההצעה מול ארצות הברית). מעבר לכך ומתוך ראייה שלחצים קודמים לא נשאו פרי, ב- 25 בנובמבר אירע המשבר הימי עם אוקראינה. תקרית זו מאיימת על ריבונות אוקראינה בים אזוב ומהווה מנוף לחץ עליה, ולכן גם על המערב ובכלל ארצות הברית.

ד. בד בבד יזמה רוסיה מהלך בנושא הישראלי-פלסטיני – כאשר בסוף נובמבר הציעה שוב לתווך בסכסוך ואף הזמינה את מנהיג חמאס, איסמעיל הנייה, למוסקבה. טרם נקבע תאריך לביקור, אך הוא מסמל עוד ניסיון רוסי ליטול חלק בתהליכים אזוריים ולא להשאירם להובלה אמריקאית בלעדית.

ביטול המפגש המתוכנן בבואנוס איירס המחיש ביתר שאת את השפל שבה מצויה מערכת היחסים בין ארצות הברית לרוסיה. אמנם, הנשיא טראמפ נימק את הביטול כתגובה ל"תוקפנות", אך סביר שהוא נגרם גם עקב ידיעות מביכות (נוספות), שפורסמו בארצות הברית זמן קצר קודם לכן, בדבר קשרים בין מקורביו של טראמפ לגורמים רוסיים ערב הבחירות האחרונות לנשיאות. ואכן, הממשל האמריקאי מתקשה לתמרן בין עניינו הבסיסי של הנשיא בשיפור היחסים עם מוסקבה, לבין הקושי שמציבה החקירה הנמשכת בארצות הברית בפני מרחב הפעולה שלו. יתר על כן, הדין וחשבון שאמור לפרסם במחצית הראשונה של שנת 2019 החוקר המיוחד, רוברט מולר, צפוי להחריף את המתח בין המדינות. אפשר שהסנקציות המוטלות על רוסיה אף יוחמרו. על רקע זה, צפוי שיגברו הקשיים המונעים גיבוש הסכמות בין רוסיה לארצות הברית הן אשר לנושאים שעל הפרק במזרח התיכון, כמו גם לגבי סוגיית מזרח אירופה.

מוסקבה מאוכזבת, מאותגרת ומחויבת בתגובה, שתחלצה מהמבוי הסתום. ניתן לשער מספר כיווני תגובה רוסית אפשריים:

א. ייזום משבר רחב היקף בזירה הבינלאומית - במזרח אירופה או במזרח התיכון (או אף באפריקה) – בשאיפה לכפות באמצעותו על ארצות הברית לפתוח שיח ענייני עם רוסיה על אודות הסוגיות המטרידות את מוסקבה.

ב. ניהול דיפלומטיה שקטה במטרה לקדם הבנות, אגב ויתורים מסוימים לארצות הברית, כדי לעודד את העמקת השיח.

ג. שילוב של מנופי לחץ מדודים (דוגמת המשברים היוזמים באוקראינה ובסוריה), תוך ניהול הידברות שקטה.

בהקשר הישראלי, בימים שלאחר דחיית המפגש בארגנטינה ניכר שינוי חיובי בנימת ההתייחסות הרוסית לישראל. שינוי זה בא לידי ביטוי בתגובה הרוסית, שניתן להגדירה כחיובית, למבצע "מגן צפוני" שמוביל צה"ל נגד מנהרות חיזבאללה בגבול ישראל-לבנון. בין היתר, דוברת משרד החוץ הרוסי הזכירה את זכותה של ישראל להגנה עצמית ולמניעת חדירה לשטחה. בנוסף, נמסר כי בשיחת טלפון בין הנשיא פוטין לראש הממשלה נתניהו סוכם על פגישה קרובה ביניהם. אפשר שהבחינה המיוחדת ברוסיה את סוגיית היחסים עם ישראל נובעת מכך שרוסיה אינה מעוניינת במשבר כפול, הן עם ישראל והן עם ארצות הברית. מכאן, אין זה מן הנמנע כי למרות ההחרפה ביחסים בין המעצמות ישנה אפשרות לשיפור במישור היחסים בין רוסיה לישראל.

משום שנמוך הסיכוי שבטווח הזמן הקרוב יעלה בידי ארצות הברית ורוסיה למצוא פתרונות למחלוקות ביניהן, על ישראל להיערך לאפשרות כי המתרחש ביניהן תשפיע על מרחב התמרון שלה מול אינטרסים שהיא מעוניינת לקדם באזור, בדגש על ההתמודדות עם הנוכחות האיראנית בסוריה, כמו גם על חופש הפעולה הישראלי במסגרת המאמצים לפגוע בניסיונותיה של איראן לחזק על אדמת סוריה את יכולותיה הצבאיות ואת אלה של בעלת בריתה, חיזבאללה.